

Miért nem jutnak el a felnőttkönyvtárba?

Hogyan befolyásolja a gyermekkönyvtári tagság a későbbi könyvtárhasználati igények kialakulását, fenntartását? Folyamatos-e az egyszer már könyvtári hatókörbe került olvasók vonzódása a könyvtárhoz? Igényt tartanak-e a felnőttkönyvtár szolgáltatásaira a gyermekből serdülővé váló volt gyermekkönyvtári olvasók? – tettük fel a kérdéseket, és vizsgálódáshoz kezdtünk a Szolnoki Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárból kimaradt olvasók törzslapjainak felhasználásával. E törzslapokat, ha kimaradtak is az olvasók, a gyermekkönyvtár mindaddig megőrzi, amíg olvasója életkora szerint át nem kerülhet a felnőttek könyvtárába.

Vizsgálati anyagunk azt mutatja, hogy a gyermekkönyvtári tagságát meg nem újító, volt gyermekkönyvtári olvasók 48,6 százaléka átiratkozott a felnőttkönyvtárba. Ebből arra lehetne következtetni, hogy a volt gyermekkönyvtári olvasóknak csaknem a fele (csak a fele!) tehát maradandó élményt kapott gyermekkönyvtári tagsága idején, és ez továbbra is a könyvtárhoz kapcsolja, mivel természetes szükségletévé vált az olvasás, a könyvtári környezet. Ha azonban az átiratkozottak foglalkozás szerinti megoszlását vizsgáljuk, már nem lehetünk ennyire derűlátók, mivel 94,7 százaléuk, tehát döntő többségük tanuló, akik tanulmányaik folytatásának megkönnyítése végett, elsősorban a kötelező irodalom olvasása céljából – különösebb belső késztetés nélkül – iratkoznak át a felnőtttrészlegbe.

Az átiratkozott tanulók megoszlása iskolatípusok szerint a következő: gimnáziumi tanuló 54,4 százalék; szakközépiskolás 31,3; szakmunkástanuló 8,5; általános iskolai tanuló 4,9 és felsőfokú képzésben részesülő 8,9 százalék.

Ez utóbbi csoport képtelenségnek tűnik. Hogyan válhat valaki gyermekkönyvtári olvasóból azonnal felsőfokú képzésben részesülő átiratkozott olvasóvá? De a dolog mégsem té-

vedés, ugyanis több esetben előfordul, hogy a gyermekkönyvtári olvasók nem iratkoznak át a felnőttkönyvtárba, hanem a megszokott környezetet keresik, évekig oda fordulnak kérésekkel! (A gyermekkönyvtárosok „átkérik” a számukra szükséges műveket.) De előfordul a párhuzamos tagság is, az tehát, hogy a gyermekkönyvtári olvasó már a felnőttkönyvtárnak is tagja.

Fontos adat számunkra, hogy az átiratkozottak könyvtári tagsága, néhány kivételtől eltekintve, folyamatos. Az olvasók többsége évki-hagyás nélkül iratkozott át a felnőttkönyvtárba. Úgy tűnik, hogy ezek az olvasók hosszabb időn keresztül meg is maradnak a könyvtár látogatói között. E feltevés bizonyítása azonban már egy újabb felmérés tárgya lehetne.

A felmérés

De miért nem maradt olvasó a volt gyermekkönyvtári tagoknak több mint a fele? A gyermekkönyvtárból a felnőttkönyvtárba át nem iratkozottak törzslapjainak felhasználásával, véletlenszerű mintavétel alapján, 300-at kerestünk meg levelünkkel, amelyben visszahívtuk a címzetteket olvasóink soraiba, s egyben érdeklődtünk elmaradásuk okairól. A levélhez kérdőívet és válaszborítékot mellékelünk, amelynek szövege így szól:

„Kedves – volt – Olvasónk!

Sajnálattal tapasztaljuk, hogy míg gyermekkönyvtárunknak éveken keresztül rendszeres olvasója volt, most, amikor életkora szerint már a felnőttek könyvtárát vehetné igénybe, elmaradt látogatóink sorából.

Szeretettel hívjuk és várjuk, legyen ismét olvasónk! Ha azonban nem kívánja, vagy nem tudja szolgáltatásainkat igénybe venni, kérjük, szíveskedjék a mellékelt válaszlapon aláhúzással megjelölni, hogy milyen okok akadályozzák Önt a könyvtárhasználatban, így várjuk vissza

a lapot, melyen válaszával egy felmérés eredményes megvalósítását segíti. Köszönjük.

A Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár olvasószolgálat

Miért nem veszi igénybe Ön könyvtárunk szolgáltatásait? Messze esik lakóhelyétől? Munkahelyének időbeosztása nem teszi ezt lehetővé? Már befejezte tanulmányait, és nincs szüksége a kötelező, illetve a kiegészítő irodalomra? Nem találja meg az érdeklődési körének megfelelő irodalmat? A könyvtár nyitvatartási rendje nem megfelelő? Nem hívták fel figyelmét a gyermekkönyvtárban a felnőtt részleg szolgáltatásaira? Nem ismeri a felnőtt részleg szolgáltatásait? Nincs ideje olvasni? Saját könyvtára kielégíti az igényeit? Nem érzi szükségét most az olvasásnak? Egészségi állapota nem teszi lehetővé könyvtárunk látogatását? Egyéb ... Jelenleg: tanul, dolgozik, fizikai munkát végez, adminisztratív dolgozó, vezető beosztású, szakalkalmazott, egyéb.

Köszönjük szíves válaszát."

A megkérdezettek több mint 44 százaléka, 133 volt olvasó küldte vissza a kérdőívet. Eből 3 válasz nem volt értékelhető. A címváltozások és a pontatlan postai munka következtében 33 olvasótól „A címzett ismeretlen” jellel érkezett vissza levelünk, ez 11 százaléka a megkérdezetteknek. Az értékelhető 130 válaszból 174 választ adott kérdéseinkre. Ezekből világosan kiderül, hogy sok esetben nem volt egyetlen, pontosan meghatározható oka a távolmaradásnak. Az összetett okok elemzésére a későbbiekben térünk ki. A megnevezett okok között első helyen áll – a választ adók 18,96 százaléka jelölte meg – a „nincs időm olvasni”.

Időhiány

Sajnos, az időhiány, amit más hasonló vizsgálatok is hangsúlyoznak, olyan ok, amivel számolnunk kell. Még lehangolóbb ez a tény, ha emlékeztetünk arra, hogy felmérésünkben fiatal korosztályról, 82,8 százalékban középfokú tanintézetben továbbtanuló fiatalokról van szó. Ha már ebben a korban kikerül a könyvtár vonzásköréből a fiatal, féltő, hogy nehezen válik ismét könyvtárhasználóvá.

A „nincs időm olvasni” válasszal élők egy része további magyarázatot is adott, illetve az „egyéb” rovatban sorolta fel okait. Néhány idézet a megjegyzésekből: „A sok tanulnivaló

miatt nincs időm könyvtárba járni”, „A gimnáziumban olyan sok a tanulnivaló, hogy olvasásra kevesebb idő jut”, „Vizsgára készülök”, „Iskola, tanulás, sport”, „Iskola, tanulás, énekkar”, „Iskola, szakkör”, „Rengeteg a KISZ-munka”, „A tanulás miatt nincs időm”, „Csak a kötelező olvasmányokat tudom elolvasni”.

A válaszok megfogalmazása is elgondolkodtató. Annyira túlterheltek a tanulók, hogy ebben az időszakban az olvasásra – ami a „foglalkozásukhoz”: a tanuláshoz, az ismeretszerzéshez, a logikus gondolkodásra neveléshez stb. nélkülözhetetlen volna – nem marad idejük? Még azoknak sem, akik ennek szükségét éreznék?!

Talán az oktatási reform segít majd ezen a korántsem megnyugtató helyzeten. Néhányan azt közölték, hogy tanulnak és dolgoznak egyszerre, illetve fizikai munka mellett tanulnak. Ebben az esetben érthetőbb a távolmaradás a könyvtárból, hiszen a szellemi megterhelés mellett a fizikai erőnlét, fáradtság mértéke is meghatározó lehet.

A választ adók 17,2 százaléka dolgozó fiatal. Közülük 66,6 százalék végez fizikai munkát, 8,3 százalékuk adminisztratív dolgozó, szakalkalmazott 20,9 százalék, egyéb foglalkozású 4,2 százalék.

A válaszok gyakoriságát tekintve a távolmaradási okok között a második helyen áll a „Munkahelyem időbeosztása nem teszi ezt lehetővé” indoklás. A válaszok 18,5 százaléka jelöli meg ezt az okot. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a válaszok egyharmadában munkahelynek nevezték az iskolát is. Ez is magyarázat a viszonylag magas arányra, mely egyben kiegészíti az előző kérdéskörnek a tanulással kap-

csolatos időhiányra való hivatkozását. Ez a válasz-gyakoriság rámutat a munkahelyi, illetve a lakóhelyi könyvtárnak, azaz – a fogalmat kibővítve – a lakóhelyhez közel eső könyvtári egységnek nélkülözhetetlen voltára.

Arról nincs adatunk, hogy ha volna megfelelő munkahelyi, illetve a lakóhelyhez elfogadható távolságra levő könyvtár, mennyivel többen vennék igénybe a könyvtári szolgáltatásokat. Egyébként a megnevezett okok között sorrendben az 5. helyen áll a lakóhelynek a könyvtártól való távolsága. Jól működő és megfelelő sűrűségben telepített fiókhálózattal feltehetően csökkenthető lenne a távolmaradási okok között 13,3 százalékban szereplő arány. A hálózatok együttműködése, az anyagi lehetőségek ilyen célból történő „összevonása” előtérbe kell hogy kerüljön, tehát változatlanul a megoldandó feladatok között kell számotartanunk.

Az is jelzi a munkahelyi könyvtárak szükségességét, hogy a válaszok 1,2 százalékában hivatkoznak a munkahelyi könyvtár használatára. Más – meg nem nevezett – könyvtárba jár 1,1 százalék, iskolai könyvtárba pedig 3,4 százalék. Ez az arány akkor is nagyon alacsony, ha a fiatal olvasó saját könyvtárában megtalálja legalább a kötelező, illetve az ajánlott olvasmányokat. Ez a feltételezés nem valószínűtlen, mivel a harmadik leggyakoribb ok a távolma-

radásra – 15,5 százalékos arányban – az, hogy a saját könyvtár kielégíti a fiatal igényeit.

Ha összegezzük a más könyvtárak szolgáltatásainak igénybevételét, s hozzászámítjuk a saját könyvtár használatát is, ugyancsak alacsony értéket kapunk. A választ adók csak 21,2 százalékának van ilyen könyvtárhasználati lehetősége – ezért nem látogatja a megyei könyvtárt. De hol marad a további 78,8 százalék? Válaszadóink e csoportja nemcsak a mi könyvtárunkat nem látogatja, hanem más könyvtárat sem, saját könyvtári lehetőségeire pedig nem hivatkozik.

A tájékoztatás szerepe és egyéb okok

Meglehetősen „előkelő” helyet foglal el – a megnevezett okok sorában a negyedik – a „nem ismerem a könyvtár szolgáltatásait” válaszcsoporthoz (14,3 százalék). Ez ugyancsak elgondolkodtató, mert ha a távolmaradásnak ez az oka, akkor megszüntetése nem megoldhatatlan feladat számunkra. A propagandánkat kell megjavítani, folyamatosan, naponként kell szolgáltatásainkat ajánlani, tájékoztatást nyújtva könyvtári lehetőségeink valamennyi formájáról. Ugyanez a következtetés vonható le a „nem hívták fel figyelmét a gyermekkönyvtárban a felnőtt részleg szolgáltatásaira?” kérdésre adott válaszokból, amelyek rangsorban a 6. helyen állnak (11,5 százalék).

Az esetek 77,3 százalékában a két utóbbi kérdésre párhuzamosan válaszoltak a megkérdezettek, fontos tehát, hogy már gyermekkönyvtári tagságuk idején tudomást szerezzenek a gyerekek a felnőttkönyvtár szolgáltatásairól. E tájékoztatásnak különféle módjait, formáit kell alkalmazni: egyéni beszélgetések, ajánlások; már a VIII. osztályos korban a felnőtt részlegbe átvetető csoportos foglalkozások, osztálylátogatások; írásos tájékoztatók, feliratok, esetenként képes és hangzó anyagok felhasználása stb.

Könyvtárunk visszahívó levelek kiküldésével is többször próbálkozott, a gyermekkönyvtárból kimaradt olvasók törzslapjainak felhasználásával. Ennek is köszönhető, hogy a volt gyermekkönyvtári olvasók mintegy fele átiratkozott a felnőtt részlegbe. Az eredmények javítása érdekében feltehetően hasznosabb a módszerek együttes alkalmazása, mint az eddigi gyakorlat, egy-egy módszer alkalomszerű felhasználása.

A válaszok 3,4 százaléka a nyitvatartási időt

jelöli meg a kimaradás okául. Természetesen ez sem hanyagolható el: arra hívja fel a figyelmet, hogy bizonyos időközönként meg kell ismételní az olvasók megkérdezését, kiegészítve az állandó olvasók folyamatosan feljegyzett észrevételeivel.

Jelenlegi nyitvatartásunk is a felméréssel megismert olvasói igényekhez igazodik, meg lehetőségen tág lehetőséget nyújt a hét minden napján szolgáltatásaink igénybevételére. Úgy tűnik azonban, hogy mégis javításra szorul, bár mindenkinek aligha tehetünk a kedvére.

A megkérdezettek 2,3 százaléka (sorban a 8. helyen) jelzi, nem találja meg könyvtárunkban az érdeklődési körének megfelelő irodalmat. Feladatunk tehát a jelenleg is nagyon körültekintő gyarapítás mellett a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségének határozottabb felkinálása.

A további kérdésekre egy-egy visszajelzés érkezett, „Már befejeztem tanulmányaimat”, „Nem érzem szükségét most az olvasásnak” és egyéb okok. A szöveges megjegyzések, kiegészítések sorából azonban érdemes néhányat szó szerint kiemelni: „Házasság!”, „Elvesztettem az olvasójegyet”, „Amióta dolgozom, nincs időm, bár szívesen mennék”, „Kollégiumban lakom, nem mehetek, amikor akarok”, „Szakmai gyakorlat”, „A sok társadalmi munka akadályoz”, „A kihozott könyvet nincs időm visszavinni határidőre”, „Sokat vagyok vidéken, csak hét végén járok haza”, „Csak alkalmoszerűen van szükségem a könyvtár szolgáltatásaira”, „Az iskolai könyvtár kielégíti igényeimet”, „Szüleim munkahelyi könyvtárát veszem igénybe”, „Felkeltette érdeklődésemet a felmérés a könyvtár iránt”.

Többen megköszönték levelünket, úgy érezvén, hogy könyvtárunk törődik velük, számontartja, kutatja elmaradásuk okát. Ez is bizonyítja a pszichológiai tényező fontosságát a könyvtáros munkájában.

Mit tehetünk?

Az elmondottakat összegezve most már tényként is elfogadhatjuk, amit eddig csak éreztünk, hogy igen sok, könyvtári munkánktól csak részben függő tényező befolyásolja, alakítja a könyvtárhasználati igényeket, szokásokat, de a szolgáltatások igénybevételét is. Nem lehetünk elégedettek az átiratkozások mértékével sem. A távolmaradás rajtunk kívülálló okain végül is nem elég csupán keseregünk. Minden egyes olvasó megnyeréséért,

megtartásáért keményen meg kell dolgozni.

Fiatal olvasóink megtartását, új olvasók megnyerését is szolgálja bibliográfiai és kiadói tevékenységünk. Olyan ajánló bibliográfiákat készítünk, amelyek olvasói igényekre épülnek. Fiatal olvasóink szeretik és keresik például a *Történelmünk fordulói* című kiadványunkat, amely színvonalas, olvasmányos, a kort jól jellemző műveket kínál. A Szigligeti Színház műsorához kapcsolódó ajánló bibliográfiánk a mű és a szerző bemutatásával járulnak hozzá az érdeklődés felkeltéséhez, fenntartásához. Osztálylátogatások alkalmával ezeket a kiadványokat a könyvtári tájékoztatóval együtt kézbe adjuk. Az új beiratkozókat hasonlóképpen ellátjuk kiadványainkkal, és természetesen szóbeli tájékoztatást is nyújtunk szolgáltatásainkról.

Próbálkozunk az országos tanulmányi versenyekre való felkészítés egyéni és csoportos formáival is. Egymásra épülő foglalkozások keretében könyv- és könyvtárhasználatra tanítjuk a fiatalokat. Olvasmányaikat figyelemmel kísérjük, és ajánlásainkkal próbáljuk irányítani olvasmányválasztásaikat.

A fiatalok esetében a szóbeli kapcsolat igen nagy megtartó erő. A beszélgetések nem csupán a keresett műre, az ajánlott irodalommal kapcsolatos kérdésekre korlátozódnak, hanem egyéb gondjaik, élményeik stb. meghallgatására, tanácsadásra is.

Rendezvényeink (író-olvasó találkozók, szabadegyetemi előadások, rendhagyó órák) nagyobb része a fiatalokhoz szól. Igyekszünk az őket legjobban érdeklő témákat (szex, fantasztikus irodalom, jóga, rock-zene stb.) feldolgozni. Különös gondot fordítunk a hátrányos helyzetű fiatalok ellátására. Házhoz visszük a könyvet, igényeik szerint a „hangos könyvet” is.

Mindezek mellett alapfeladatunk marad megkeresni a huszadik század végének új igényeit is kielégítő formákat, szolgáltatási lehetőségeket, amelyekkel vonzóbbá, még nyitottabbá, otthonosabbá, modernebbé, információkban gazdagabbá tehetjük könyvtárainkat.

Végül azt tervezzük, hogy néhány év elteltével ismét megvizsgáljuk, miként változott az átiratkozás mértéke, milyen tartósan maradtak könyvtárhasználók a volt gyermekkönyvtári olvasók, mennyiben változott a könyvtárhasználatra készítő társadalmi környezet, tudunk-e olyan új, jobb megoldásokat találni, amelyek segítségével kedvező hatás, változás érhető el.

Széphalmi Istvánné